

HUSUSIY MULK HUQUQI
RIGHT OF PRIVATE PROPERTY
ПРАВО ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy gumanitar fanlar va san'at fakulteti
Milliy g'oya va ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 201-guruh talabasi

Abdug'afforova Durdona

Ilmiy rahbar: **Isroilov Davronbek**

Annotatsiya: Hususiy mulk huquqi shaxsning mulkini qonuniy ravishda egallash, undan foydalanish va boshqarish huquqlarini ta'minlaydi. Ushbu maqolada hususiy mulk huquqining asosiy xususiyatlari, uning jamiyatdagi roli va iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Mulk huquqi jamiyatda shaxsiy erkinliklar va umumiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, hususiy mulk huquqi ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlarga qarab yangilanishi kerakligi, shuningdek, texnologik va raqamli mulk bilan bog'liq yangi normativ-huquqiy talablar keltirilgan.

Abstract: The right to private property provides the rights of a person to legally possess, use and manage his property. This article examines the main features of private property rights, its role in society and economic development. Property rights serve to ensure a balance between individual freedoms and common interests in society. It is also stated that private property rights should be updated according to social and political changes, as well as new regulatory legal requirements related to technological and digital property.

Аннотация: Право частной собственности обеспечивает права человека законно владеть, пользоваться и распоряжаться своим имуществом. В данной статье рассматриваются основные особенности права частной собственности, его роль в обществе и экономическом развитии. Права собственности служат для обеспечения баланса между индивидуальными свободами и общими интересами в обществе. Также утверждается, что права частной собственности должны обновляться в соответствии с социальными и политическими изменениями, а также новыми нормативно-правовыми требованиями, связанными с технологической и цифровой собственностью.

Kalit so‘zlar: Hususiy mulk huquqi, mulkdan foydalanish, mulkni boshqarish, shaxsiy erkinlik, iqtisodiy rivojlanish, intellektual mulk, huquqiy himoya, jamiyat va iqtisodiyot, raqamli mulk, patentlar.

Key words: Private property rights, property use, property management, personal freedom, economic development, intellectual property, legal protection, society and economy, digital property, patents.

Ключевые слова: Право частной собственности, пользование собственностью, управление собственностью, свобода личности, экономическое развитие, интеллектуальная собственность, правовая защита, общество и экономика, цифровая собственность, патенты.

Hususiy mulk huquqi – bu shaxsning o‘ziga tegishli bo‘lgan mulkni qo‘lga kiritish, undan foydalanish, undan naf ko‘rish va mulkni boshqarish huquqidir. Bu huquq insonning iqtisodiy va huquqiy erkinliklarini ta‘minlovchi, jamiyatning rivojlanishida muhim o‘rin tutuvchi asosiy huquqlardan biridir. Hususiy mulk huquqi bir qator printsiplarga asoslanadi, ulardan eng asosiysi – mulk egalik huquqini himoya qilish va uning buzilishini oldini olishdir.

Mulkni egallash huquqi – bu shaxsning mulkni qonuniy tarzda egallash, ya‘ni mulkni o‘ziga tegishli deb e‘lon qilish va uni boshqarish huquqidir. Bu huquq mulkni egallashning turli usullarini o‘z ichiga oladi, masalan, sotib olish, meros qilib olish, ajratish yoki boshqa qonuniy asoslar orqali mulkka egalik qilish. Mulkni egallash huquqi mulk egaligini ta‘minlaydigan asosiy mexanizm hisoblanadi va hususiy mulk huquqining birinchi va eng muhim qismidir. Bu huquq, asosan, mulkning egalik huquqiga ega bo‘lgan shaxs tomonidan amalga oshiriladi.

Mulkni egallash huquqi, asosan, quyidagi qonuniy asoslarga asoslanadi:

1. Sotib olish – bir shaxs boshqa shaxsdan mulkni sotib olib, uni qonuniy ravishda egallaydi. Bu jarayonda sotuv va xarid o‘rtasida imzolangan shartnoma va to‘langan summalar asosida mulk egasi o‘zgaradi.

2. Meros qilib olish – agar mulk egasi vafot etsa, uning mulki merosxo‘rlarga qonun yoki vasiyatnoma asosida o‘tadi. Meros huquqi mulkni o‘ziga tegishli deb biladigan shaxslar tomonidan amalga oshiriladi.

3. Ajratish (o‘rtacha ulush bilan bo‘lish) – agar biror mulk bir necha shaxslar o‘rtasida umumiy mulk bo‘lsa, unda mulkni ajratish va har bir shaxsga tegishli ulushni berish orqali mulkni egallash mumkin.

4. Qonuniy ajratish va topshiriq – ba’zi hollarda, mulk davlat yoki boshqa rasmiy organlar tomonidan ajratiladi va biror shaxsga beriladi (masalan, davlat tomonidan ajratilgan yer).

5. Mulknı qayta tiklash – ba’zi holatlarda, mulkni egallash huquqi yo‘qolgan shaxslar tomonidan mulkni qayta tiklash shaklida yuzaga keladi. Bu, ayniqsa, mulkni noqonuniy ravishda egallab olgan shaxslar bilan bog‘liq vaziyatlarda yuz beradi.

Mulkni Egallashning Ijtimoiy va Iqtisodiy Ahmiyati esa Mulkni egallash huquqi shaxsning iqtisodiy erkinliklarini ta'minlaydi. Bu huquq, shuningdek, iqtisodiy rivojlanish uchun zarur sharoitlarni yaratadi. Mulkni qonuniy ravishda egallash shaxsga o‘z mulkidan foydalangan holda daromad olish, o‘z faoliyatini amalga oshirish, tashabbuskorlikni rivojlantirish imkonini beradi. Mulkni egallash huquqi, shuningdek, jamiyatda mulkni qonuniy tarzda taqsimlash va uni adolatli ravishda boshqarish imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu, o‘z navbatida, fuqarolar o‘rtasida mulk munosabatlarini tartibga soladi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Mulkni egallash huquqi hususiy mulk huquqining asosi hisoblanadi. U shaxsning mulkni qonuniy ravishda egallash, undan foydalanish va boshqarish huquqini ta'minlaydi. Mulkni egallashning qonuniy usullari va shartlari har bir mamlakatda farq qilishi mumkin, ammo uning maqsadi doimo bir xil – shaxsiy mulk huquqini himoya qilish va iqtisodiy erkinliklarni ta'minlash. Mulkni egallash huquqi jamiyatda barqarorlikni yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

Mulkdan foydalanish huquqi – mulk egasi mulkidan erkin foydalanish huquqiga ega bo‘ladi. Bu yerda foydalanishdan maqsad mulkni har qanday qonuniy faoliyatda, shu jumladan ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish va boshqa maqsadlarda ishlatishdir. Mulkdan foydalanish huquqi, mulkni egallash huquqidan farq qiladi, chunki bu huquq mulkni boshqarish va undan maqsadli tarzda foydalanishni o‘z ichiga oladi. Shaxs, mulkni qo‘lga kiritgach, undan foydalanishga, ya'ni uning imkoniyatlaridan foydalanishga haqli bo‘ladi. Bu huquq, odatda, mulkni muayyan shartlar asosida foydalanishni ta'minlaydi va mulk egasining mulkidan qanday qilib foydalanishiga doir qonuniy chegaralar mavjud.

Mulkdan foydalanish huquqi bir nechta shaklda mavjud bo‘lishi mumkin, jumladan:

1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri foydalanish – mulk egasi o‘z mulkidan bevosita foydalanadi. Masalan, uyda yashash, avtomobilni haydash yoki yerda ishlash.

2. Ijaraga berish – mulk egasi mulkdan o‘z foydasiga bo‘lmagan shaklda foydalanishi mumkin, masalan, uni boshqalariga ijaraga berish. Bu holatda mulk egasi mulkni ijarachiga berib, undan rentaga yoki boshqa shaklda daromad olish huquqiga ega bo‘ladi.

3. Zaxira huquqi – ba’zi hollarda, mulkdan foydalanish huquqi mulk egasining o‘ziga tegishli bo‘lgan boshqa shaxslar yoki tashkilotlar tomonidan cheklanishi mumkin. Bu, masalan, mulkni faqat muayyan maqsadlar uchun ishlatish bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

4. Mulkn bo‘lish – agar mulk bir nechta shaxslar o‘rtasida umumiy bo‘lsa, har bir ulush egasining mulkdan foydalanish huquqi bo‘ladi, lekin bu foydalanish boshqa ulush egalari huquqlarini buzmasligi kerak.

Mulkdan foydalanish huquqi jamiyatda iqtisodiy faoliyatning asosiy mexanizmlaridan biridir. Bu huquq shaxslarning o‘z mulkidan qonuniy ravishda foydalanish imkonini beradi, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaydi va erkin bozorni rivojlantiradi. Mulkdan foydalanish huquqi, shuningdek, resurslarni samarali taqsimlash va ijtimoiy muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Mulkn qanday va kim foydalanishini tartibga solish orqali davlat va jamiyat o‘rtasida resurslarning adolatli taqsimlanishini ta’minlash mumkin. Ijara shartlari – mulkni ijaraga berish shartlari ijarachining mulkdan qanday foydalanishi mumkinligini belgilaydi. Shartnoma o‘zida qo‘yilgan cheklovlar, masalan, mulkni faqat ma’lum bir maqsadga ishlatish, undan foydalanishning chegaralarini belgilashi mumkin. Mulkdan foydalanish huquqi hususiy mulk huquqining muhim qismi bo‘lib, shaxslar o‘z mulklaridan qanday va qaysi maqsadlar uchun foydalanishi mumkinligini belgilaydi. Bu huquq iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash va resurslarni samarali taqsimlashda muhim rol o‘ynaydi. Mulkdan foydalanish huquqining amalga oshirilishi, qonuniylik, shartnoma va boshqalar bilan bog‘liq bo‘lib, u ijtimoiy barqarorlikni saqlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Mulkn boshqarish huquqi – mulk egasi mulkini qanday boshqarishini belgilash, uni sotish, ijaraga berish yoki undan boshqa tarzda foydalanganlik huquqiga ega bo‘ladi. Tabiiy resurslar va davlat manfaatlari – davlat mulkni

foydalanuvchilarning shaxsiy huquqlarini cheklash orqali umumiy manfaatlarni ta'minlashni maqsad qiladi, masalan, ekologik himoya yoki ijtimoiy infratuzilmani qurish.

4. Mulknii himoya qilish huquqi – mulk egasining mulki boshqa shaxslar tomonidan noqonuniy ravishda egallanishi yoki zararlanishiga qarshi himoya qilish huquqi mavjud.

Hususiy mulk huquqi nafaqat shaxsiy erkinliklarni ta'minlaydi, balki iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Mulki huquqi o'zi bilan iqtisodiy barqarorlik, tadbirkorlik va erkin savdo uchun zarur sharoitlar yaratadi. Shu bilan birga, mulk huquqini himoya qilish, iqtisodiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun qonuniy mexanizmlar mavjud. Jamiyatda mulk huquqi shaxsiy manfaatlar va umumiy manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. Mulknii ishlatish va undan foydalanishning qonuniy chegaralari, shuningdek, boshqa shaxslarning huquqlarini hurmat qilish zarurati, mulk huquqining cheklanishi va uning ijtimoiy mas'uliyatni yuzaga keltirishi hamda davlat tomonidan himoya qilinishi kerak. Bugungi kunda hususiy mulk huquqi global miqyosda ham o'zgarishlar va yangilanishlarga duch kelmoqda. Xalqaro savdo, texnologik yangiliklar, shuningdek, ijtimoiy va siyosiy o'zgarishlar hususiy mulk huquqining qamrovini kengaytirish va yangi normativ- huquqiy standartlar ishlab chiqishni talab qiladi. Misol uchun, raqamli mulk, patentlar, intellektual mulk huquqlari kabi yangi yo'nalishlar xalqaro va milliy huquq tizimlarida ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa: Hususiy mulk huquqi jamiyatdagi iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy tizimlarning barqaror ishlashini ta'minlaydi. U har bir shaxsga o'z mulkini boshqarish va undan foydalanish huquqini beradi, shu bilan birga, bu huquqning amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan himoya mexanizmlarini ham yaratadi. Hususiy mulk huquqi doimiy ravishda rivojlanib borayotgan huquqiy institut bo'lib, jamiyat va iqtisodiyotning ehtiyojlariga qarab yangilanib turishi lozim.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. G'iyosov, O. (2020). O'zbekiston Respublikasida hususiy mulk huquqi: nazariy va amaliy asoslar. Tashkent: O'zbekiston Yuridik Akademiyasi.
2. Mahmudov, A. (2018). Huquqshunoslik: umumiy asoslar. Tashkent: Sharq.
3. Usmonov, I. (2017). Hususiy mulk huquqi va uning ijtimoiy ahamiyati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.

4. Shodiev, R. (2019). *Mulkni boshqarish va undan foydalanish: qonuniy yondashuvlar*. Tashkent: Yuridik yordami nashriyoti.

5. Jalolov, F. (2021). *Mulkdan foydalanish huquqi va uning iqtisodiy ta'siri*. Tashkent: O‘zbek davlat universiteti nashriyoti.

6. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni Davlat mulkini xususiylashtirish to‘g‘risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2023-yil 5-sentabrda qabul qilingan Senat tomonidan 2023-yil 24-noyabrda ma’qullangan qonuni.

7. Konstitutsiya

Research Science and
Innovation House

